

[Art education in the realities of socio-cultural processes. Culture of Ukraine].

4. *Zakon Ukrainy «Pro vyschu osvity»* (2018). [Law of Ukraine «On Higher Education»].

5. Kremen', V. (2015). *Pochemu my bednye, esli takie obrazovannye?. Zerkalo nedeli*. [Why are we poor if we are so educated? *Mirror of the week*.].

6. Chamberzhi, M. (2013). *Mizhnarodnyi tvorchy zvyazky yak sposib optymizatsii mystetskoï osvity*. [International creative relations as a way to optimize art education]. Kyiv.

7. Jordan, J., Wyers, G. (2009). *Muzyka dlya dyryhent'skoho navchannya* [Music for Conducting Study].

8. Conway, M., Colleen, M., Thomas, M. (2009). *Vykladannya muzyky u vyshchii osviti*. [Teaching Music in Higher Education]. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри музичного мистецтва та методики музичної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теоретичні та методологічні основи професійної художньої освіти в Україні та за кордоном.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RASTRYGINA Alla Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Music Art and Methods of Music Education Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theoretical and methodological foundations of professional art education in Ukraine and abroad.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2020 р.

УДК 37.036.5 + 37.025.7

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-42-47

РЯБОВОЛ Лілія Тарасівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3558-2103>

e-mail: lryabovol8@gmail.com

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціально-економічні та соціокультурні умови сучасного етапу розвитку України і світу значною мірою детермінуються загрозами й викликами глобального характеру. Від того, наскільки особистість спроможна відповідати на них, залежить її успішна адаптація і соціалізація. Необхідними й потрібними наразі стають не стільки знання, скільки вміння на основі отриманої інформації проводити аналіз подій, явищ та процесів, які відбуваються у навколишньому світі, передбачати і прогнозувати їх, використовувати відповідні результати для вирішення проблем різного характеру не лише стандартними, але й неординарними способами. У свою чергу, це вимагає принципового оновлення типу мислення, що уможливить генерування особою ідей, оригінальних рішень. Відповідний комплекс умінь і навичок, за умови їх сформованості в особистості, позначає її як креативну, творчу. Саме така особистість є

затребуваною в різних сферах життя та діяльності суспільства і держави. На креативного професіонала очікують сьогодні у різних галузях народного господарства, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Очевидно, що його підготовку може забезпечити лише креативний викладач з творчим підходом до організації процесу навчання. Відтак, креативність, її розвиток та умови, що його забезпечують, – комплексна проблема, яка у зв'язку зі своєю актуальністю притягує до себе значний науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Креативність – міждисциплінарна проблема, саме тому вона є у колі уваги фахівців з різних галузей знань. Особливий інтерес вона викликає у представників психологічної та педагогічної наук. З відповідних позицій досліджували розвиток креативності у дошкільників (В. Л. Антонішина, С. В. Лозинська, В. В. Маршицька, Л. М. Михайлова, В. В. Фалько, Л. М. Шульга та ін.); в учнів

початкової школи (С. О. Доценко та ін.); у здобувачів загальної середньої освіти та професійної освіти (А. А. Беженар, Л. Й. Дерев'яна, Л. І. Дідковська та ін.). Формуванню і розвитку креативності здобувачів вищої освіти, зокрема педагогічної, у тому числі в системі підвищення кваліфікації, свої праці присвятили Н. Аксініна, І. В. Гріненко, О. Ф. Євсюков, О. Г. Ємчик, Н. Ю. Лазаренко, В. Ю. Луніна, О. Б. Нікітюк, С. М. Овчаров, І. П. Особов, Р. О. Павлюк, Т. С. Чемісова та ін. Напрями і способи втілення креативного підходу в діяльності викладача вищої школи вивчали Г. С. Тарасенко, Д. В. Чернілевський та ін. Аналіз праць перелічених вище та інших учених засвідчив, що окремі аспекти цієї проблеми розроблені достатньо ґрунтовно, наразі необхідним є узагальнення відповідних наукових результатів. Слід зазначити, що огляд психолого-педагогічних досліджень, предметом яких є креативність, провела О. Пилишук (2006 р.), основні напрямки дослідження творчих здібностей вивчала Т. В. Матвієнко (2013 р.), стан вивчення проблеми креативності і творчого потенціалу особистості – О. В. Венцик (2018 р.), проте, у цих роботах відображено переважно наукові здобутки з психології. Отже, на часі аналіз та узагальнення результатів останніх не лише психологічних, але й педагогічних праць з проблематики креативності.

Мета статті – визначити основні аспекти проблеми креативності та окреслити відповідні напрями наукових психолого-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наших попередніх працях встановлено, що креативність є інтегрованим, цілісним, системним психолого-педагогічним, філософським та соціальним явищем, пов'язаним з відмовою від стереотипів у мисленні. Креативність позначає і якісну характеристику особистості, і творчу діяльність, спрямовану на продукування нових ідей, рішень, і креативне/творче мислення особистості, що призводить або уможливорює прийняття відповідних нестандартних рішень, і безпосередньо результат такої діяльності [11]. У зв'язку з тим, що таке мислення, така діяльність і відповідний результат можуть здійснюватися й досягатися на різних етапах життя людини, а також у різних сферах її діяльності (пізнавальній, професійній тощо), креативність обґрунтовано розглядають як універсальну рису особистості (Н. Аксініна),

інтегральну творчу здібність (Я. З. Василькевич). Підкреслюючи її місце і роль у професійній підготовці та діяльності, креативність позиціонують як: провідний компонент у структурі особистості вчителя (О. Є. Антонова); умову самореалізації фахівця (С. Й. Гаваші, М. М. Лалакулич); чинник розвитку педагогічної творчості (В. В. Павленко); ефективний інструмент підвищення якості підготовки фахівців (Л. В. Сліпчишин); запоруку професійної самоефективності вчителів (Н. С. Скакун) тощо.

Як багатоаспектне явище й поняття, креативність є комплексним предметом дослідження, для повного висвітлення якого, вчені розробляли різні питання або аспекти цієї проблеми. Переважно, креативність пов'язують з творчістю й обдарованістю особистості, з розвитком її творчих здібностей. Так, О. Ф. Євсюков і О. Б. Нікітюк прямо визначають креативність як творчі здібності індивіда, його здатність до продукування принципово нових ідей, вміння відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Креативність, вважають згадані вчені, є структурним елементом обдарованості [7, с. 238]. Н. Аксініна також фактично ототожнює креативність і творчі здібності, при цьому, вчена акцентує, що у тому чи іншому змісті креативність властива кожній людині, є невід'ємною від неї як здатність мислити, розмовляти, відчувати [1, с. 189]. Н. В. Твердохліб поділяє думку, що креативність і творчість близькі за змістом (якщо творчість – це створення нового продукту, то креативність – компонент творчості), а також погоджується із визначеннями вчених, що креативність – це творчість, яка породжує нові ідеї, речі, дозволяє бачити оточення по-своєму незвичайно [15, с. 401]. Деякі дослідники, до прикладу, А. І. Сологуб, прямо не пов'язують креативність з творчістю, однак, виходячи з відповідного визначення (креативність – властивість (здатність) будь-якої людини народжувати будь-що нове), такий зв'язок є очевидним. Простежується він і в авторському визначенні креативної освіти як навчально-виховного процесу, в якому творчість учня-дослідника є визначальною, що забезпечує творення креативної особистості [14, с. 116].

На нерозривний взаємозв'язок креативності й творчості так чи інакше вказують практично всі дослідники, які вивчають співвідношення цих категорій.

Так, креативність розглядають як: загальну здібність до творчості (С. Литвиненко); чинник розвитку педагогічної творчості (В. В. Павленко); інтегральну сукупність властивостей особистості, що забезпечує її входження в творчий процес (С. Й. Гаваші, М. М. Лалакулич); складне особистісне утворення, що є детермінантою творчого процесу, визначає продуктивно-творчий рівень діяльності особистості та є основою для формування здатності до творчості (О. Махлай) тощо. Водночас, творчість позначають як суб'єктивну передумову креативного розвитку особистості (М. В. Білецька). С. М. Загурська констатує, що сформувався три основні підходи до співставлення понять «креативність» і «творчість»: ці поняття не розрізняють, розглядають як синоніми (дослідження креативності проводиться в межах психології творчості); креативність – окреме явище, яке вивчають в контексті суб'єктно особистісної новизни й значущості і трактують як побудову нових можливостей для суб'єкта, а творчість – феномен, що відображає процес виникнення новизни, породженої суб'єктом діяльності, з наявним соціокультурним контекстом; креативність – окремий аспект творчості, внутрішній ресурс, потенціал людини [5]. На наш погляд, зміст понять «творчість» і «креативність» значною мірою збігаються. Ми виходимо з того, що креативність передбачає діяльність та реалізацію нестандартних підходів до вирішення проблем, які виникають у різних сферах життя та діяльності особи, а творчість, це – і здатність до діяльності, спрямованої на створення чогось нового, і сама ця діяльність, і її результат [11].

Достатньо активно розробляється зв'язок креативності з іншими властивостями особистості, зокрема з рівнем її інтелектуального розвитку. О. Ф. Євсюков та О. Б. Нікітюк, до прикладу, вважають, що креативність є невід'ємним компонентом інтелектуального розвитку творчої особистості. До такого висновку вчені прийшли з урахуванням досліджень зарубіжних психологів, які встановили, що, з одного боку, креативність не залежить від рівня розвитку інтелекту, з іншого, передбачає інтелектуальний розвиток, вище за середній рівень, який може забезпечити основу творчої продуктивності. Згадані вчені вважають, що у розкритті креативності особистості значною мірою сприяють її уява, інтуїція, потреба в самоактуалізації, здібності, мотиви, знання й вуміння, завдяки

яким вона може створити новий, унікальний продукт [7, с. 238].

У психолого-педагогічній науковій літературі продовжує дискутуватися питання щодо того, в якому віці слід починати роботу з формування креативності або, який вік є найбільш сприятливим для цього. Частина науковців обстоюють думку, що формування креативності слід починати на ранніх етапах розвитку особистості. Формування первинних креативних умінь за певних умов може успішно здійснюватися у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, вказує В. В. Павленко, і продовжує, що у цьому віці діти мають суттєвий потенціал для розвитку всіх пізнавальних процесів, у тому числі і креативного мислення. Так, якщо першокласники в своїх судженнях в основному спираються на реальні предмети з чуттєвого досвіду, їх висновки основані на наочних посилках, то до третього класу у них спостерігається активний розвиток абстрактно-креативних розумових операцій [8, с. 105, 106]. Є. Заїка, І. Зуєв, Т. Зімовіна, С. Саврасов акцентують, що розвиток креативності в молодшому шкільному віці є основою для становлення творчого потенціалу на наступних вікових етапах [6, с. 137].

Презентуються також наукові позиції, згідно з якими, особливо сприятливим для розвитку креативності є старший шкільний вік. Обґрунтовуючи таку позицію, О. Л. Передерій вказує, що саме в цей період у людини формується активна життєва позиція, відбувається самовизначення, самоусвідомлення та усвідомлення навколишнього світу і ставлення до нього, усвідомлений вибір майбутньої професії, у результаті чого зростає потреба в знаннях, отже, інтенсивно розвиваються творчі здібності людини [9, с. 18]. У психологічних дослідженнях акцентовано, що у старшокласників феномен креативності є результатом і важливою складовою загального адаптаційного механізму, який обумовлює збалансований, рівномірний, гармонійний розвиток особистості без виражених невротичних та психічних аномалій, при цьому застерігають, що небезпечними проявами креативної особистості може стати надмірна безконтрольність і прагнення гострих афективних переживань, що може спонукати старшокласника до вживання алкоголю чи інших стимулюючих психотропних речовин (Л. І. Дідковська) [3, с. 126]. На увагу заслуговують результати досліджень, згідно з якими, профільне навчання, на відміну від

способу навчання (традиційне чи розвивальне), не здійснює визначального впливу на розвиток творчого мислення старшокласників. Незалежно від профіля (гуманітарний чи природничий), вони виявляють однаковий рівень креативних здібностей [6, с. 139].

Значний інтерес науковців притягує питання розвитку креативності у здобувачів вищої освіти – у майбутніх дизайнерів (Н. Ю. Лазаренко), зокрема педагогічної – у майбутніх учителів гуманітарного профілю (І. В. Гріненко), у студентів гуманітарних спеціальностей (І. П. Особов), у майбутніх учителів музики (Н. Аксініна), початкових класів (М. В. Саврасов) тощо. Креативність розглядають і як складову професійної майстерності. Висвітлюючи цей аспект на прикладі вчителів української мови і літератури, Н. В. Саприкіна вважає, що формування креативності й розвиток творчого потенціалу вчителя є основою професійної творчості й адаптації до сучасних соціально-духовних умов життя, оскільки визначає діяльнісну спрямованість особистості, отже, сприяє зростанню професіоналізму й компетентності [12, с. 192]. На думку Т. В. Яковишиної і Ю. В. Шалівської, реалізація креативного підходу у процес підготовки майбутніх фахівців, за якого у них формується сукупність знань, умінь, навичок і способів їхнього творчого використання для розв'язання професійних проблем у зв'язку з оволодінням новими технологіями, методиками й видами професійної діяльності є запорукою успіху реформування вищої педагогічної освіти.

Значну увагу у контексті розкриття проблеми креативності / творчості приділяють креативному мисленню, оскільки, інваріантною умовою вияву креативності є саме таке нестандартне, оригінальне мислення. Його презентують як обов'язковий компонент системи професійно значущих якостей та спеціальних здібностей людини, у зв'язку з чим, його розвиток вважається необхідним з огляду на потреби здійснення творчої професійної діяльності [1, с. 190]. Саме розвиток креативного мислення старшокласників О. Передерій розглядає як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи [9].

Актуальним аспектом проблематики, окресленої темою нашої статті, є креативна компетентність. Її поняття і структуру на загальному рівні розробляли Р. У. Гильмутдинова, креативну компетентність молодших школярів –

Т. Воробйова, генезу поняття «креативна компетентність» – С. Д. Дімітрова-Бурлаенко. Не залишилося поза увагою дослідників і питання комплексу вмінь особистості, що позначають її як креативну. Н. В. Саприкіна віднесла до них такі вміння: формулювати проблему, побачити в ній якнайбільше зв'язків; розуміти та сприймати нові погляди й думки, бути гнучким; виходити за межі традиційного, бути оригінальним, відмовлятися від стереотипності в мисленні та діяльності тощо [12, с. 192].

Окремим напрямом досліджень з визначеної проблематики є умови, методики і технології формування й розвитку креативності. Як на визначальну умову формування креативності соціальних педагогів Л. Й. Петришин вказує на креативне середовище, в якому забезпечується підтримка особистісного простору креативно-творчого студента, мотивація особистості до креативної діяльності [10, с. 69]. А. І. Сологуб до умов розвитку креативності у старшокласників відносить дослідницько-винахідницьку діяльність, яка передбачає залучення учнів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки між предметами і явищами дійсності, формулюють висновки, при цьому, суб'єктивно відкривають закони, закономірності, принципи. Розвитку креативності, на думку згаданого вченого, сприяє також проектна діяльність, у контексті здійснення якої, в учня формується його громадянська позиція, виявляється творча активність, ініціатива, відповідальність, в основі яких – креативність, крім того, в сучасному інформаційному суспільстві необхідним для розвитку креативності творчо обдарованих учнів є системне використання інформаційних технологій [13, с. 16, с. 120]. Н. Жидкова обґрунтувала систему розвитку творчого потенціалу учнів під час навчання правознавства і представила її як цілісність таких взаємообумовлених, поєднаних між собою компонентів, як: мотиваційний (розвиток уяви, фантазії, натхнення), теоретично-практичний (розвиток знань, логічних і творчих умінь і навичок, способів пізнання), методичний (індивідуальні та групові методи), організаційні форми навчання (урочна та позаурочна діяльність), ціннісний (виховання поваги до прав, свобод людини і громадянина) [4, с. 180].

Вчені наголошують, що оптимальною формою навчання, під час організації та

проведення якої забезпечується розвиток творчих здібностей учнів, є практичне заняття. Так, на практичному занятті з історії на основі раніше отриманих знань, умінь і навичок учні розв'язують пізнавальні завдання, презентують результати своєї самостійної творчої діяльності, освоюють більш складні пізнавальні вміння, вказує Н. Б. Федь, дієвими при цьому є активні та інтерактивні технології. Л. Й. Дерев'яна також вважає, що ефективними наразі є діалогові та імітаційні, зокрема ігрові (ігри-вправи, ігри-імітації, кейс-стаді, ігрове проектування тощо) та неігрові (ситуація-проблема, ситуація-інцидент тощо) технології, які сприяють у розвитку творчих здібностей особистості [2, с. 11]. Інформаційно-комунікаційні, інтерактивні (ігрові), проєктні технології, кейс-метод, пошукову й дослідницьку діяльність, конструювання, моделювання до найбільш дієвих засобів розвитку інтелектуальних здібностей і креативного мислення старшокласників відносить і О. Передерій [9, с. 18].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків: креативність – комплексна, міждисциплінарна проблема, яка притягує науковий інтерес фахівців з різних галузей знань, передусім, педагогіки і психології; креативність обґрунтовано розглядають як універсальну рису особистості, інтегральну творчу здібність; у психолого-педагогічних дослідженнях підкреслюється важливе місце і роль креативності у професійній підготовці та діяльності; переважно креативність пов'язують з творчістю й обдарованістю особистості, з розвитком її творчих здібностей; розробляється зв'язок креативності з іншими властивостями особистості, зокрема з рівнем її інтелектуального розвитку, а також з уявою, інтуїцією, потребою в самоактуалізації тощо; частина науковців обстоюють думку, що формування креативності слід починати на ранніх етапах розвитку особистості, інші вважають, що особливо сприятливим для розвитку креативності є старший шкільний вік; значний інтерес науковців притягує питання розвитку креативності у здобувачів вищої освіти, зокрема педагогічної; креативність розглядають і як складову професійної майстерності; одним з аспектів проблеми креативності та відповідним напрямом психолого-педагогічних досліджень є креативне мислення;

розробляється також питання креативної компетентності; значна частина досліджень з визначеної проблематики присвячена умовам, методикам і технологіям формування й розвитку креативності, до яких відносять креативне середовище, пошукову й дослідницько-винахідницьку діяльність, практичні заняття, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні (ігрові), проєктні технології, кейс-метод, конструювання, моделювання. Перспективними у напрямку дослідження є такі питання: обґрунтування структури креативної компетентності та розгляд її як складника професійної компетентності вчителя; вивчення потенціалу креативних умінь і навичок учнів загальноосвітнього закладу для формування ключових компетентностей тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аксініна Н. Розвиток креативного мислення майбутніх учителів музики. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2012. Вип. 4. С. 186–191.
2. Дерев'яна Л. Й. Роль креативних освітніх методик у процесі творчої самореалізації особистості. Наукові записки ТНПУ. Серія: Педагогіка. 2009. № 2. С. 12–14
3. Дідковська Л. І. Психологічні особливості феномена креативності у старшокласників. Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 21. С. 117–128.
4. Жидкова Н. Розвиток творчого потенціалу учнів під час навчання правознавства. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології 2017. № 3 (67). С. 175–186.
5. Загурська С. М. Розвиток креативності як психолого-педагогічна проблема сучасної освіти. Народна освіта. 2020. № 1 (40). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6028
6. Заїка Є., Зуєв І., Зімовіна Т., Саврасов С. Емпірична характеристика креативності у шкільному віці. Психологія і суспільство. 2013. № 4. С. 136–142.
7. Нікітюк О. Б., Євсюков О. Ф. Креативність як невід'ємний елемент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2010. Вип. 4 (26). С. 237–241.
8. Павленко В. В. Особливості розвитку креативного мислення школярів. *Креативна педагогіка*. 2015. № 10. С. 114–109.
9. Передерій О. Л. Розвиток креативного мислення старшокласників як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи. Наука і освіта. 2018. Вип. 11–12. С. 16–24.
10. Петришин Л. Й. Креативне середовище як педагогічна умова формування креативності майбутніх соціальних педагогів. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 2. С. 61–

71.

11. Рябовол Л. Т. Розвиток креативності у старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів. Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 8. С. 78–85.

12. Саприкіна Н. В. Креативність як складова професійної компетентності вчителя української мови та літератури. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. 2013. Вип. 20 (30). (Спец. вип.). С. 190–193.

13. Сологуб А. І. Профільне креативне навчання старшокласників: інтеграція освіти і науки. Директор школи, ліцею, гімназії. 2016. № 1–3. С. 13–20.

14. Сологуб А. І. Профільна креативна освіта творчо обдарованих учнів. Креативна педагогіка. 2012. № 6. С. 114–121.

15. Твердохліб Н. В. Проблема розвитку креативності особистості у психолого-педагогічних наукових дослідженнях. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2015. Вип. 43. С. 399–402.

REFERENCES

1. Aksinina, N. (2012). *Rozvytok kreativnogo mislennya maybutnih uchiteliv muziki*. [Development of creative thinking of future music teachers].

2. Derevyana, L. Y. (2009). *Rol' kreatyvnykh osvityvnykh metodyk u protsesi tvorchoyi samorealizatsiyi osobystosti*. [The role of creative educational methods in the process of creative self-realization of the individual].

3. Didkovska, L. I. (2013). *Psychological features of the phenomenon of creativity in high school students*. [Psychological features of the phenomenon of creativity in high school students].

4. Zhidkova, N. (2017). *Rozvytok tvorchoho potentsialu uchniv pid chas navchannya pravoznavstva*. [Development of creative potential of students during the study of law].

5. Zagurska, S. M. (2020). *Rozvytok kreativnosti yak psykholoho-pedahohichna problema suchasnoyi osvity* [Development of creativity as a psychological and pedagogical problem of modern education].

6. Zaika, E., Zuev, I., Zimovina, T., Savrasov, S. (2013). *Empyrychna kharakterystyka kreativnosti u shkil'nomu vitsi*. [Empirical characteristics of creativity at school age].

7. Nikitiuk, O. B., Yevsyukov, O. F. (2010). *Creatyvnysh' yak nevid'yemnyy element intelektual'nogo rozvytku tvorchoyi osobystosti v protsesi navchannya u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh*. [Creativity as an integral element of intellectual development of creative personality in the

process of learning in higher educational institutions]. Kharkiv.

8. Pavlenko, V. V. (2015). *Osoblyvosti rozvytku kreativnogo myslennya shkolyariv*. [Features of development of creative thinking of schoolboys].

9. Perederiy, O. L. (2018). *Rozvytok kreativnogo mislennya starshoklasnykiv yak prioritetnij napryamok diyalnosti suchasnoyi ukrayinskoyi shkoli*. [Development of creative thinking of high school students as a priority area of modern Ukrainian school].

10. Petryshyn, L. Y. (2013). *Kreatyvne seredovyshche yak pedahohichna umova formuvannya kreativnosti maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv*. [Creative environment as a pedagogical condition for the formation of creativity of future social educators].

11. Ryabovol, L. T. (2020). *Rozvytok kreativnosti u starshoklasnykiv u protsesi navchannya suspil'stvovnavchykh predmetiv*. [Development of creativity in high school students in the process of teaching social sciences].

12. Saprykina, N. V. (2013) *[Creatyvnysh' yak skladova profesynoyi kompetentnosti vchytyela ukrayins'koyi movy ta literatury*. [Creativity as a component of professional competence of a teacher of Ukrainian language and literature].

13. Sologub, A. I. (2016). *Profil'ne kreativne navchannya starshoklasnykiv: intehratsiya osvity i nauky*. [Profile creative training of high school students: integration of education and science].

14. Sologub, A. I. (2012). *Profil'na kreativna osvita tvorcho obdarovanykh uchniv*. [Profile creative education of creatively gifted students].

15. Tverdokhlіb, N. V. (2015). *Problema rozvytku kreativnosti osobystosti u psykholoho-pedahohichnykh naukovykh doslidzhennyakh*. [The problem of personal creativity development in psychological and pedagogical research]. Vinnytsia.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РЯБОВОЛ ЛІЛІЯ ТАРАСІВНА – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання суспільствознавчих предметів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RYABOVOL Liliya Tarasivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of State Law Disciplines and Administrative Law of Volodymyr Vinnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory and methodology of learning social disciplines.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2020 р.